

κατ' ἐξοχήν πλήρες διὰ τὴν συνολικὴν τοῦ Ἀρματωλισμοῦ εἰκόνα. ἀποτελοῦν πολυτιμὸν συμβολὴν εἰς τὴν ἐθν. ἱστορίαν καὶ ἀποκαλύπτουν ἕνα πολυτιμότερον ἐρευνητὴν αὐτῆς. Ὁ κ. Γ. Κορομηλάς ἐν τῇ «Καθημερινῇ» τῆς 21ης καὶ ἐν τοῖς «Χρονικοῖς» τῆς 23ης Μαΐου 1926 ἀφιέρωσε δύο μακρότατα ἄρθρα, ἐξῆκτον «τὸν ἑκατονταετηρίαν τοῦ ἔργου», ὃν προκαλεῖται πρὸς κροσταλλίγγην ἀφιέρωσιν τὸν Φράγγων χρονολογῶν τοῦ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος, καὶ θεωρῶν τὴν ἐκδοσὶν ὡς πραγματικὴν ὄψιν. Τονίζων δὲ ὅτι τὰ μετὰ τὸ 1715 σαφέως συνδυάζονται πρὸς τὴν ἐπικρατατικὴν περίοδον τῶν χρόνων ἐκείνων, ὑποδεικνύει πλεονεκτήσαν τὴν ἐξερευνησὶν τῶν πρὸ τοῦ 1715 ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Νεοπλῆεις καὶ Μονεμβασιώτας «σφαρτικώτατος», τοὺς ὑπερετήσαντας ἔξω τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν χρόνων. Ἦν ἀνευρεθῆ ὁ μίτος ὁ συνδέων τὸν Σπαρτιατικὸν Λεωνίδα καὶ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πολλὰχρὸς τοῦ ἔργου ἱμῶν ὑπεδείξαμεν ὅτι ἀρίστη εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἐρευνητὰς καὶ ἄλλους εἰδικούς ἢ συμπλήρωσις τῶν περὶ Ἀρματωλισμοῦ κειμένων, ἀλλὰ πάντως ἐπὶ τοῦ σχεδίου, ὅπερ διὰ πρώτην φοράν ἡμεῖς παρουσιάσαμεν, λαθόντες ὡς βῆσιν μὲν τοὺς Κολοκοτρωναίους καὶ τὸν Ζαχαριάδην, ἐκτασιν δὲ ἄλλην τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον. Ὁ κ. Δ. Πασχάλης, διακροτήτης συγγραφεὺς τῆς διττοῦ ἱστορίας τῆς Ἄνδρου, ἀναμολογεῖ ὅτι ὁ «Ἀρματωλισμὸς» μου «εἶναι σπουδαιότερον ἔργον, παρόμοιον τοῦ ὁποῖου δὲν ἔχει νῦν ἐπιδείξει ἡ Ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία». Τελευταίως ἐκδηλώσεις ἐλάδομαι πλείστα, (ὄρα καὶ Ἰ. Κορδάτου Α', σ. 84).

Ἰδιαιτάτα ὅμως μὲ κολληθεύουσιν αἱ εὐμενεῖς ἐκφράσεις τοῦ κ. Ν. Βέη, διότι μόνος οὗτος ἐπέκρινεν ἄλλοτε ἀγρίως σημεῖα τινὰ τῆς ἱστορίας τῆς Γορτυνίας, τοῦ πρώτου τομείου δηλ. ἱστορικοῦ μου ἔργου. Διαιτρίψας ἐπὶ 14ετίαν συνεχῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἐνθα εἰμίμησε τὰ ἑλλ. γράμματα ὡς ἐκδότης καὶ συγγραφεὺς περιφύμου περιοδικοῦ Βυζαντινῶν μελετῶν, μοῦ ἔγραψε τῷ 1923 ἐκ Βερολίνου: «ὅτι δὲν λησμονεῖ εὐκόλως εἰ μὴ ἄσχημα καὶ οὐτιδεῖα σημεῖα τοῦ παρελθόντος» καὶ μοῦ ἐξήγησε τὴν ἱστορίαν τῆς Δημητσάνης καὶ τῆς Γορτυνίας ὡς καὶ τὰ μετὰ τὸ 1909 ἐκδοθέντα ἔργα μου, ἅτινα χαρακτηρίζει ὡς «μυριοπόθητα» ἴνα, ὡς λέγει, «παρελκόνη ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ τῆς ἱστορικῆς Γεωγραφίας του περὶ Πελοποννήσου καὶ ὁ ποιητικὸς καὶ φιλόπατρις ἀγωνοθέτης Κανδηλώρος». Ἀναδειχθεὶς δ' ἀπὸν καὶ ὁμοψήφως ὁ κ. Βέης καθηγητῆς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, εἶχε τὴν εὐγένειαν νῦν εἶπε ἐνώπιον συναδέλφων του, ἀναφέρων καὶ στίχους τοῦ Σουρῆ γραφέντας δι' ἐμέ, ὅτι «πρέπει νῦν εἶναι καθεὶς μεγάλως διὰ τὴν γράψην ἔργον ὡς ὁ Ἀρματωλισμὸς», ὁ δὲ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Κεραμόπουλος εἶπεν ἄλλοτε «ὅτι ὁ Κανδηλώρος ὡς ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης οὐδενὸς εἶναι δευτέρος ἐν Ἑλλάδι». Ἔργα μου τινὰ ἐνέπνευσαν καὶ καλλιτέχνας. Ἡ Δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη, ἦν ὁ κ. Καρολιδῆς ἐκρινε τῷ 1925 ὡς «πληρεστατέην καὶ ἐμβριθεστάτην», ἐνέπνευσεν εἰς τὸν κ. Σπ. Ποταμιάνου τὸ γνωστὸν καὶ πλειστάκις ἀναδιδασθὲν ἔργον «ὁ Κολοκοτρώνης εἰς θάνατον», ὁ δὲ Ἀρματωλισμὸς εἰς τὸν μουσοουργὸν κ. Γ. Σκλάβου τὸ «Ἡρωϊκὸν ποίημα», ὅπερ, ἐκτελεσθὲν ἐσχάτως δι' ὀρχήστρας, ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἀποσπάσματα τῆς παρούσης μελέτης, δημοσιευθέντα τῷ 1925 εἰς 15 φύλλα τοῦ «Ἐλευθεροῦ Βήματος» καὶ ἀφορῶντα τὸν παραδόξως κλονιζόμενον ἤδη Βαλκανικὸν συνασπισμὸν, προδικάλεσαν τὴν γενικὴν προσοχήν, σχολιασθέντα εὐρέως καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ Σερβικῷ τύπῳ, ταῦτα δὲ συνέταιναν ἴνα προσληφθῶ ὡς εἰς τῶν Συντακτῶν τοῦ Ἑγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ, ὅπερ ἐκδίδει ὁ κ. Κ. Ἐλευθερουδάκης, ἐπιστήμων φιλόπατρις καὶ ρηξικέλευθος, προωρισμένος νῦν ἐξυψώση πολυσχιδῶς καὶ διὰ κολοσσικῆς δαπάνης τὰ ἑλλ. γράμματα. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ Πήγγα ἠθνηπόστολος κ. Ματσούνας προικίζει πρὸς τιμὴν μου, ὡς ἱστορικοῦ, πάντα ὀφραγὰς πολέμου ἐκ Δημητσάνης.

Αὐτὰ εἶναι τὰ μόνυ παράσημα, ἅτινα φέρω μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλά, ἀδιαφορῶν ἂν ὑπὸ τοῦ Κράτους καταδικασθῶν ἀκρίτως εἰς οἷον πολιτικὸν θάνατον. Πολλοὶ τῶν ἡρώων τῶν ἔργων μου καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν Φιλικῶν ἐγκατελείφθησαν καὶ ἐπροπηλακίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἐγὼ, ἀμνηστειῶν τοὺς διώκτας μου, ζητῶ νῦν μὲ ἀφήσουν ἐφεξῆς ἡσυχῶν ἴνα περιγράψω, ἐφ' ὅσον δύναμαι, τὴν δράσιν καὶ τὴν ἀταπάρνησιν τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων, φέρω δὲ εἰς φῶς καὶ τὰ ἀνεκτάτα ἔργα μου, ὅν τὰ πλείστα ἔχουν βραδευθῆ καὶ ἐπικινεθῆ.

Υ. Γ. Εἶχον γράψῃ τ' ἀνωτέρω, ἔτε ὁ Ἡρῶς τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Παῦλος Κουντουριώτης ἐν ἐπιστολῇ τῆς 6 Μαρτίου 1926, ἀποκαλῶν με εὐμενῶς «φίλον του», μὲ συγχάριε «διὰ τὸ ἐμβριθὲς περὶ Ἀρματωλισμοῦ σὺγγράμμα καὶ διὰ τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ἀπὸ ἐτῶν ἔχω ἐπιδοθῆ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης». Ἡ ἀκτίς αὕτη ἐν μέσῳ τοῦ Κρατικοῦ ζόφου μὲ συγκινεῖ βαθύτατα.

Ἀθήναι Μάρτιος 1926.

ΤΑΚΗΣ ΧΑΡ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

